

historische kring

H A L F J A A R L I J K S B E R I C H T N° 5 september 1992

HISTORISCHE KRING . POSTBUS 29 . 9989 ZG WARFFUM . tel. 05950-2380

VAN HET BESTUUR

donateursavond

De eerstvolgende donateursavond zal gehouden worden op vrijdag 30 oktober 1992 's avonds om 20.00 uur te Zandweer in dorpshuis 't Klokhoes, Veilingweg 1a.

De heer dr. P.B. Kooi, archeoloog te Groningen zal een inleiding houden, toegelicht met dia's, over "De Fivel".

Introducees zijn welkom.

Voor deze avond worden geen afzonderlijke convocaties meer verzonden.

contributie

Donateurs, die hun contributie voor 1992 nog niet hebben overgemaakt, worden verzocht dit zo spoedig mogelijk te doen op bankrekening 90.03.36.579 ten name van Stichting Historische Kring, Warffum, onder vermelding Donatie 1992.

Ook kunt u storten op gironummer 857400 ten name van de Verenigde Spaarbank Winsum/Warffum onder vermelding van bovengenoemd bankrekeningnummer bij de omschrijving.

agenda

Op zaterdag 14 november 1992 organiseert de Commissie Contacten van de Vereniging "Stad en Lande" voor de zesde keer haar contactmiddag voor personen en organisaties die zich actief bezig houden met de Groninger geschiedenis.

Deze middag die gehouden zal worden in de grote zaal van restaurant De Boerderij Fraeylemaborg, Hoofdweg 32 te Slochteren, zal gaan over de publieke dienstverlening in musea, archieven en bibliotheken.

Doormiddel van een drietal korte lezingen zal getracht worden duidelijk te maken hoe bezoekers van musea, archieven en bibliotheken hun historische informatie kunnen vergaren en welke hulpmiddelen daarvoor ter beschikking staan.

Na de lezing wordt een historische markt gehouden waar men kennis kan nemen van het onderzoek en de activiteiten van verenigingen, organisaties en individuele onderzoekers. Iedereen is op deze middag, die begint om 13.00 uur van harte welkom.

INHOUD

van het bestuur	1
een blik terug, J.P.J. Knol	3
boekbespreking, C.G. Reinders	5
uit een 19e eeuws schoolboekje (II), J. Toonstra ...	8
de oudste maat van Groningen, M.A. Holtman	11
van de redactie	13
stand van zaken m.b.t. boek Usquert	14

dit is een uitgave van de Stichting Historische Kring

redactie

E. de Boer
J. Toonstra
mw. A.C. van der Werf

stichtingsbestuur

J.P.J. Knol, voorzitter
J. Toonstra, secretaris
M.Th. ten Bos, penningmeester
E. de Boer
W. Duinkerken
M.A. Holtman
C.G. Reinders
mw. A.C. van der Werf
J.F.B. Zuidema

In "De Vrije Pers van het Noorder Erf" van 26 september 1947 werd door de heer J.S. van Weerden een artikel gewijd aan de Kerspelzorgen op het Groninger Hogeland. De heer Jan Stoffer van Weerden was hoofd der school te Zuurdijk van 1912 tot 1954.

Zijn grote liefde voor de historie maakte hem tot een onderzoeker in locale en regionale geschiedenis en de resultaten hiervan trachtte hij in zijn omgeving door te geven. Vooral toen hij zich na zijn pensionering ten volle kon ontplooiën, gold hij als de beste streekhistoricus van Noord-Groningen.

Aan de hand van het voornoemde artikel wil ik trachten u een indruk te geven van de kerspelzorgen.

Er is een periode geweest dat "rijke" kerken haar fondsen misbruikten door uit de opbrengst gelden beschikbaar te stellen voor de aanleg van wegen, voor straatverlichting, voor de dorpsschool, voor het subsidiëren van verschillende verenigingen, etc.

Deze handelwijze werd opgevat als verspilling van kerkegeld, dat, zo oordeelde men, alleen maar voor kerkelijke doeleinden mocht worden gebruikt.

Met deze opvatting kan men het volkomen eens zijn. En toch - er is

een tijd geweest, en die ligt nog niet eens ver achter ons, dat de Kerk in het maatschappelijk leven een veel belangrijker rol vervulde, dan haar thans is toebedeeld. Het is de Franse Revolutie geweest, die deze ommekeer tot stand heeft gebracht. Tot die tijd kende men twee, misschien drie bestuursformaties, nl. het kerspel, de jurisdictie en daarnaast het zijlvest. Elk daarvan zag zich zijn eigen taak toegewezen in het maatschappelijk bestel. En toen kwam in 1798 een schuchtere poging om tot een nieuwe formatie te komen. De verzorging van een volksstemming in verband met de unitaristische staatsregeling van dat jaar werd namelijk niet opgedragen aan de kerspelvoogden, noch aan de redger, doch aan de plaatselijke besturen. Een nieuw bestuurslichaam dus - de naam zegt het al.

Maar het zou nog tot 1811 duren, dat bij decreet van keizer Napoleon de indeling in gemeente tot stand kwam, zoals we die in hoofdzaak thans nog kennen. En nog weer 40 jaar later, in 1851, zou de gemeentewet van Thorbecke de deur openen voor de ontwikkeling, die het gemeentelijk instituut daarna heeft doorgemaakt.

Aan de gemeente werd toebedeeld de rol, die voorheen kerspel en jurisdictie samen, de eerste op kerkelijk-maatschappelijk en de

tweede op rechterlijk administratief gebied, hadden vervuld.

Slechts de zijvesten handhaafden zich, al werden ze bij hun omzetting in de waterschappen sterk in hun macht besnoeid.

Aan de Kerkbesturen verbleef voortaan slechts de zorg voor de rechtstreeks met de kerk samenhangende belangen; de zorg voor het onderwijs, voor de behoeftigen, ging over in handen van de gemeente, al bleef naast de gemeentelijke armenzorg de diaconale bestaan.

Van de jurisdictiën werd overgenomen het plaatselijk bestuur, terwijl de rechtspraak en het notariaat in andere handen overgingen. Het aantal kerspelen en jurisdictiën was aanzienlijk groter geweest dan het getal der gemeenten. Verschillende werden dus samengevoegd tot één gemeente, waarvan de grenzen gewoonlijk bepaald werden door die der jurisdictiën. In het volksleven hebben de kerspelen een belangrijker rol gespeeld dan de jurisdictiën. De laatste zijn geheel historie geworden en uit het geheugen verdwenen; bij navraag blijkt niemand meer haar begrenzingen te kennen. Hoe geheel anders staat men tegenover het Kerspel begrip. Niet alleen weet men precies te zeggen, welke huizen of landerijen onder het kerspel A of B behoren, al liggen ze in een andere gemeente. Ook verschillende verenigingen be-

perken haar werkzaamheden tot een gebied, dat van oorsprong bepaald wordt door de oude kerspelgrenzen. Bijna twee eeuwen heeft de gemeentelijke indeling bestaan, maar toch blijkt bij de dorpsbevolking nog hier en daar het kerspel begrip aanwezig te zijn.

Kunnen we daaruit constateren dat er aan het huidig gemeentelijk systeem iets ontbreekt, dat het kerspel wel gaf? Men zou het ook anders kunnen zeggen: Is er bij de inrichting van de gemeenten wel voldoende rekening gehouden met de belangen van de verschillende kerspeldorpen, die gezamenlijk met hun grondgebied, één gemeente vormen?

En wordt met die belangen wel voldoende rekening gehouden?

En spelen bij de huidige gemeentelijke herindelingen niet dikwijls dezelfde factoren een rol? Het volgende moge daarbij tevens een voorbeeld zijn.

Van de provincie Groningen bestaat een oude schoolkaart, thans ongeveer 125 jaar oud. Ze werd destijds vervaardigd door Van de Weyer, in opdracht van de toenmalige onderwijzersgezelschappen.

Zeker alle dorpen, maar ook de meeste gehuchten, kan men erop vinden. Aan de figuren, waarmee ze zijn aangeduid, herkent men terstond hun belangrijkheid. Eerst komen de hoofdplaatsen van de gemeenten, daarna de minder voornamen en kleinere, de kerkdorpen, en

tenslotte de nederige gehuchten. Formeel was dat natuurlijk volkomen in orde, al waren er in die tijd kerkdorpen, die meer betekenden dan sommige gemeentelijke hoofdplaatsen. Dat is thans niet meer zo.

Bijna zonder uitzondering is de plaats, waar het gemeentebestuur zetelt, geworden tot hoofddorp van de gemeente. Dit blijkt niet alleen uit het grotere inwonertal, doch eigenlijk nog meer uit de mooiere woningen, de grotere winkels, de betere bestrating, de betere riolering, de betere verlichting, groenvoorzieningen en het onderhoud ervan en nog veel dingen meer. En het ligt voor de hand, dat aan het wonen in grotere dorpen, die de mensen meer gemak en gerieflijkheden bieden dan de kleinere, de voorkeur gegeven wordt.

Toch wil het mij voorkomen, dat deze ontwikkeling, indien ze op dezelfde wijze voortgaat, tenslotte moet leiden tot een ongewenste achteruitzetting van de andere dorpen, die uiteindelijk zal uitlopen op een wijziging van de structuur van het Groninger platteland.

(wordt vervolgd)

J.P.J. Knol

BOEKBESPREKING

P.R. Priester: **De economische ontwikkeling van de landbouw in Groningen 1800-1900.** N.A.H.I. Groningen 1991. Prijs f 55,-. 496 pag. tekst; 58 pag. bijlagen; 65 pag. noten; 8 pag. verantwoording; 10 pag. aangehaalde literatuur; toegelicht met 64 tabellen, 31 grafieken en 32 kaarten.

De spectaculaire ontwikkelingen in de Groningse landbouw, die op het eind van de 18e eeuw zijn ingezet en in de loop van de 19e eeuw naar een hoogtepunt groeiden, hebben reeds heel wat pennen in beweging gezet. Nergens in Nederland en wijde omgeving werd de stand van bedrijfsvoering en techniek in de landbouw geëvenaard. Verbeteringen in de waterhuishouding leidden tot de bouw van een zeer groot aantal watermolens; de ontwatering werd sterk verbeterd door de grootschalige toepassing van drainage. De eerste boerenstandsorganisatie kwam hier tot stand, evenals de eerste landbouwscholen. De stand van de techniek stond op een eenzame hoogte, niet alleen door invoer van werktuigen, vooral uit Amerika en Engeland, maar ook door het zelf ontwikkelen van nieuwe gereedschappen en werktuigen. De oppervlakte blijvend grasland werd zeer sterk ingekrompen; door wiselbouw van kort liggend weiland en akkerbouwgewassen, werd het

grondgebruik sterk geïntensiveerd. Met name de overgang van grasland naar bouwland is zeer opvallend geweest. Aan het begin en na het midden van de 19e eeuw gaven Uilkens en Dijkema verklaringen voor dit verschijnsel, anderen hebben hen nagevolgd. De derde veepest epizoötie en de sterk aantrekkende akkerbouwprijzen werden aangegeven als oorzaken voor de overgang van Groningse boeren op akkerbouw. Deze verklaringen bleken echter te enen male onvoldoende te zijn, daar ook elders in Nederland de veepest danig heeft huisgehouden, terwijl ook in onze wijde omgeving de akkerbouwprijzen stegen, maar nergens werd op zulk een grote schaal grasland omgezet in bouwland.

In 1984 publiceerde de socioloog E.W. Hofstee zijn zeer zorgvuldige studie "Groningen van grasland naar bouwland 1750-1930". hij legt in zijn verklaring de nadruk op sociaal-culturele ontwikkelingen opeen groot deel van het Groningse platteland. Gaandeweg ontwikkelde zich in navolging van een aantal pioniers een nieuwe bedrijfsstijl, waarin de intensieve akkerbouw een centrale plaats in ging nemen. Priester benadert dezelfde problematiek vanuit de economische hoek. In december 1991 is hij op deze studie cum laude gepromoveerd aan de Wageningse landbouwuniversiteit; dit verklaart het kritische en persoonlijke karakter van het boek.

Zonder overdrijving kan worden gesteld, dat degenen, die in de komende jaren iets zinnigs willen zeggen over de Groningse landbouwgeschiedenis, niet om het werk van Priester heen kunnen. Toch wordt in het boek van Priester niet het laatste woord gezegd, omdat in zijn economische studie andere, met name sociale en culturele aspecten buiten beschouwing zijn gelaten, of bij gebrek aan cijfermatige bronnen ter zijde zijn geschoven. Hofstee is van mening, dat veel Groningse boeren in hun navolging van de nieuwe bedrijfsstijl irrationeel hebben gehandeld, bij het scheuren van hun grasland. Priester constateert, dat het gemengde bedrijf zich tot omstreeks 1890 grotendeels heeft gehandhaafd, waarbij wisselbouw weliswaar het permanente grasland heeft vervangen, maar waarbij voedergewassen en tijdelijk weiland van gras met klaver en rode klaver werden geproduceerd, ten einde de veestapel in stand te houden, die onmisbaar was tot de opkomst van de kunstmest. Door intensivering verdubbelde de landbouwproductie. Door klaver te verbouwen en rijenteelt toe te passen kon de braak worden afgeschaft. Sinds rond 1890 het kunstmestgebruik toenam, werd de boer vrijer in zijn gewassenkeuze. Priester wijst op de aanzienlijke economische voordelen, verbonden aan het bekleemrecht. De vast bekleemde meijer was vrij om gras-

land te scheuren. Vanwege zijn onopzegbaar gebruiksrecht op de grond kon hij overgaan tot investeringen, die pas over een lange termijn konden worden afgeschreven, zoals drainage en boerderijbouw. De bekleemde meijer kon volstaan met een kleinere investering bij de aankoop van grond, omdat hij de blote eigendom niet behoefde aan te kopen. Priester gaat voorbij aan de maatschappelijke gevolgen van het bekleemrecht, die de meijer onafhankelijk maakten van de eigenaar, hetgeen zijn zelfbewustheid heeft gesterkt, terwijl hij in vrijheid zijn politieke keuzes kon maken. Doordat de meijer de waterstaatslasten betaalt, kreeg hij sinds de Bataafse revolutie zeggenschap in de zijlvesten en schepperijen, hetgeen de waterstaatkundige toestand van ons gewest zeer ten goede is gekomen.

Priester baseert zijn studie op deugdelijk cijfermateriaal, hij waagt zich bij voorkeur niet aan facetten, die niet cijfermatig onderbouwd kunnen worden en daardoor is zijn studie hier en daar wat eenzijdig.

Hofstee wijst er op, dat in de loop van de 19e eeuw een ideaalbeeld zich gaat ontwikkelen van een Groningse boer; een ondernemer, die open staat voor vernieuwingen en zich voornamelijk toelegt op de akkerbouw. De eerste voorbeelden uit de kuststrook van Hunzego en uit de Oldambten, werden elders

nagevolgd, want een akkerbouwer stond meer in aanzien dan een veehouder. Priester gaat hieraan voorbij, omdat hij voor deze benadering niet beschikt over cijfermateriaal. Hoewel de titel van Priesters boek doet veronderstellen, dat de economische ontwikkelingen in heel onze provincie worden gevolgd, ligt toch de nadruk sterk op het Hogeland en het Oldambt en worden met name de zandgebieden onderbelicht.

Opvallend is, dat na de grote landbouwcrisis van 1878, de Groningse landbouw in het bijzonder profiteert van de opkomende landbouwindustrie, vooral aardappelmeel-, strokarton- en zuivelfabrieken, maar ook suikerfabrieken.

Priester is éénzijdig, wanneer hij zwijgt over de niet-economische belangen, die een rol hebben gespeeld in de ontwikkelingen van de Groningse landbouw. Bovendien is hij er te veel op uit, om Hofstee te bestrijden. Een mens handelt niet alleen vanuit economische beginselen, ook sociale, religieuze en culturele beweegredenen spelen een rol. Hofstee en Priester zitten op één lijn wanneer ze niet-economisch handelen irrationeel noemen; mijns inziens ten onrechte, want rationaliteit is niet gelijk aan het economisch profitabele. Het positieve denken van de Groningse boeren, vanuit de vooruitgangsidee, komt voort uit het vooruitgangsoptimisme van de Verlichting, waarvan de ideeën sinds 1760 vooral

door hervormde predikanten zijn uitgedragen. Men ging lezen, kreeg grote interesse voor de natuurwetenschappen en was bereid het traditionele cultuurpatroon los te laten en de weg op te gaan van de vernieuwing. In politiek opzicht bleek dit uit de belangstelling van de boeren voor het democratisch patriottisme, dat met vallen en opstaan de Franse tijd overleefde en bij de grondwetshervorming van 1848 zijn erkenning en ontplooiing vond in een radicaal democratisch liberalisme.

Het boek van Priester laat zich niet lezen als een roman; het is een wetenschappelijk werk met een duidelijke probleemstelling, waarna de auteur aan de hand van een enorme hoeveelheid materiaal overgaat tot het aantonen van de

juistheid van zijn veronderstellingen. Nogmaals, de studie van Priester is eenzijdig gericht op economische ontwikkelingen, zoals Hofstee te eenzijdig de nadruk legt op de sociale en culturele gebeurtenissen. Waarschijnlijk ligt de waarheid in het midden en moet men beide boeken lezen, om tot een evenwichtige meningsvorming te komen.

Vast staat, dat zowel vanuit economisch, als vanuit sociaal-cultureel opzicht het Groningse beklemtrecht een uitermate belangrijke rol speelt in de verklaring van de spectaculaire ontwikkelingen in de Groningse landbouw in vooral de 19e eeuw.

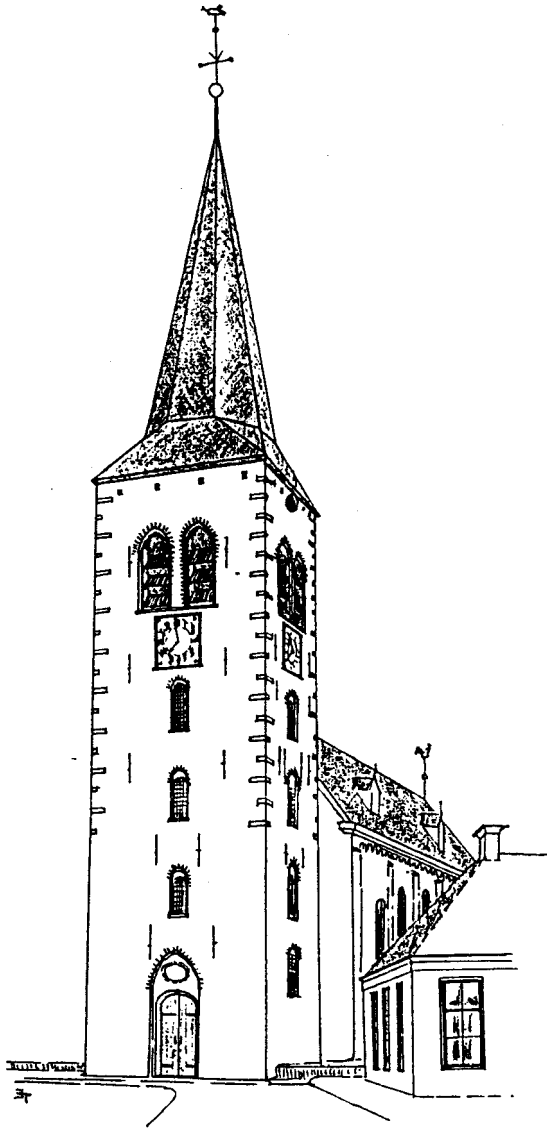
C.G. Reinders

UIT EEN 19e EEUWS SCHOOLBOEKJE (II).

4. Gemeente Warfum, bevattende de kerspels de Breede en Warfum, met 1630 zielen.

De Bree of Breede maakt een klein kerkdorp uit, dat ten oosten van Den Andel en nabij Warfum ligt. Men heeft er de overblijfselen van enen oude aanzienlijken burg. Warfum is een groot en wélvarend dorp, vijf uren van Groningen, waaronder het eiland Rottumer-oog en de buurten Dijkstreek bijlans

den ouden dijk, de Ooster- en Westervalge, en het Klooster behoren. Het klooster is eerst in 1625, bij ene met de Staten-Generaal aangegane schikking, onder de kerk van Warfum gekomen. Dit Convent of deze Commanderie behoorde oudtijds aan de orde van S. Jan of van Maltha, en was in la-

De toren van Warffum, gebouwd in 1638.
gerestaureerd in 1971/72.

teren tijd voor ongehuwden van beide kunnen van aanzienlijken familiën bestemd; dit convent bezat onder Entens schepperij 680 jukken lands. Op de wierde van dit voormalige convent vindt men nog dikwijls bewijzen ener vroegere en zelfs ener zeer oude heidense bewoning. De Warfumer burg, die bij Coenders in afbeelding voorkomt, is insgelijks verdwenen: hierbij waren 200 jukken lands en 200 jukken prebende. Aanmerkelijk is de naam van Witrokken, die men nog aan een zeker stuk lands geeft. De kerk en het dorp Warfum (oudtijds Warfnem) zijn gedeeltelijk gelegen op ene wierde van 14 bunders uitgestrektheid, hoog 6,10 ellen boven het nulpunt aan de Spilsluizen van Groningen. Het kerkgebouw is fraai en van een goed orgel voorzien: in de muren van hetzelfde vindt men nog vele dufstenen. De toren is in 1633 gebouwd: in de nabijheid daarvan heeft zich oudtijds ene vermaarde springbron bevonden.

Vreemdelingen komen hier meermalen aan de pastorijs de overblijfselen van een oud priestergewaad bezoeken. Van dit dorp vaart ene eigene schuit op Groningen; het trekdiep en de puinweg gaan mede derwaarts. Het Uskwerder maar is voor dit kerspel van veel belang.

De bodem is onder dit kerspel verschillende. De teelgrond is hier zavelachtig: In de Zuiderhorn vindt men klei, zand en oergrond,

en daaronder witte klei, doch op vele plaatsen in den grond, ter diepte van 1 tot 1 1/2 el, derring. De Westerhorn behoort ook onder dit dorp. De Noordpolder werd in 1811 ingedijkt: dezelve bevat 3342 5/8 jukken lands, ieder 275 vierkante roeden, behorende tot Westermieland, Den Andel, Warfum en Uskwerd. De dijk heeft enen omvang van 2632 5/8 gron. voeten, en 12 voeten hoogte. Er is ene kleine buitensluis ingelegd, tot lozing van het overtollige water. Het Warfumer maar is herwaarts verlengd, ten einde het vervoer der voortbrengselen naar Groningen gemakkelijk te maken. In dezen Noordpolder ontmoet men, ter diepte van ene el, blauw zand. Hier gingen wij, tussen Warfum en Uskwerd, den ouden stroom de Delthe zien, waarin eertijds te dezer plaats ene sluis lag, maar die wegens de veelvuldige aanslijking hare werking verloor, zodat drie delen van dit Ooster-nije-zijl-vest in 1458 onder Winsumer en Schap-halster sluizen kwamen. Men zag zich genoodzaakt, om zich van de anders zo nabijgelegene boorden van de Eems om te wenden naar het Reitdiep.

Rottumer-oog is een eilandje, liggende 2 1/2 uur van den vasten wal, en behoort thans wederom aan de provincie Groningen. Er staat geen ander huis op, dan dat van den strandvoogd. Men klimt er langs enen trap naar boven op een plat, van waar men het eilandje overziet,

dat slechts uit begroeide duinen bestaat. Er bevinden zich twee kappen, waarvan de ene kaap door Oostvriesland wordt onderhouden. De voogd van het eilandje ontvangt jaarlijks 400 gulden inkomen, en heeft, behalve een goed huis, twee paarden, de konijnenjagt, de eieren enz. De vangst der konijnen bedraagt jaarlijks een getal van vijf- tot zevenhonderd: deze geschiedt met enen hond. De voogd slijt gewoonlijk alleen de vellen. Van eieren verkoopt hij acht- tot tienduizend grote naar Groningen, voor 1 1/2 gulden de honderd: de kleinen eet het huisgezin zelf. Hij vangt daarenboven 50 tot 60 zeehonden waarvan hij traan maakt. Ook vist men somwijlen bot en anderen vis.

Dit eiland heeft veel gronds verloren. In 1627 komt nog de school-

meester er van voor, wien honderd gulden jaarlijks was toegelegd. Men is hier slechts 1 1/2 uur van het eiland Borkum af. De Westereems, anders de oude Eems en het Hommegat genoemd, loopt tussen Rottum en Borkum door in zee. De Ooster-Eems of de nieuwe Eems scheidt de eilanden Borkum en Juist van elkander. Borkum, Juist, Bant en Busse maakten oudtijds slechts één eiland uit, en toen vormde het latere Busserdiep een' der monden. Het voormalige eilandje Bosch is thans niets meer dan ene plaat. Tussen dit eiland en Schiermornik-oog liep weleer de oude Lauwers door, die de scheidstroom was tussen Vriesland en Groningen.

J. Toonstra

DE OUDSTE MAAT VAN GRONINGEN

Het grote voordeel van een beperkt onderzoekgebied ligt hierin, dat men volstaan kan met onderzoek van je eigen specialisatie. In het Fries Museum werd in februari 1992 een tentoonstelling gehouden van wierdevondsten. Een mooie gelegenheid om veel voorwerpen van dichtbij te bezien en te proberen een enkel idee te krijgen over de inhoud van die oude voorwerpen. Een kannetje trok bijzonder mijn aandacht. Het was voorzien van een gat in het handvat, dat in ver-

binding stond met de inhoud van de kan.

Bij heel oude bronzen inhoudsmaten uit de middeleeuwen werd deze manier van justeren (ijken) gebruikt om de juiste inhoud aan te geven. Als de maat de voorgeschreven hoeveelheid bevatte, liep het vocht uit het overloopgat in het handvat.

In het boek van Boeles: Friesland tot de elfde eeuw, worden van dit soort kannetjes enkele genoemd uit Duitsland, Denemarken en de

oostkust van Engeland. Dat was op het moment dat ik de kan opmerkte aan mij onbekend. Van het gat in het handvat werd gezegd, dat het een uitgiert was.

Het was voor mij een openbaring, dat een vijfde eeuws kannetje reeds gejusteerd was. Na briefwisseling met het Fries Museum en het Groninger museum werd ik uitgenodigd om de inhoud van de kan te bepalen. Uiteraard doe ik zoiets met koolzaad, om de maat niet te beschadigen. Inhoud 615 milliliter. Dat is bijna de helft van een Groninger 'kroes'. Erg leuk natuurlijk. Foto's gemaakt. Vindplaats: Heveskesklooster bij Delfzijl. Mijn bevindingen vastgelegd in een notitie voor het museum en het vermoeden uitgesproken, dat hier sprake was van een Saksische maat. Uit de daarop volgende briefwisseling bleek, dat er meer van deze kannen zijn. Deze moeten nog worden gemeten. Hopelijk rolt hier eenzelfde maat uit. Frappant is wel dit, dat de maat 'kroes' alleen in Groningen, Embden en Hannover voorkomt met het daartussenliggende gebied en met een gelijke inhoud van ongeveer 1,35 liter.

Maar nog mooier werd het, toen bleek, dat deze maat de helft inhoudt van een Friese 'mengel'. Dat noemde men in Groningen tot de veertiende eeuw een 'pint'. Dus

helemaal geen Saksische maat, maar een Friese.

Boeles konstateert in 1952 dat de brandurnen in ons gebied en langs de oostkust van Engeland nagenoeg eender van vorm zijn en geeft aan, dat na de verdwijning van de Romeinse kultuur hier een machts-vakuum ontstond. De Angelen en de Saksen uit het gebied tussen de Elbe en de Weser zijn toen aan het zwerven geraakt en kwamen in deze gebieden, veroverden het, vermengden zich met de oude Friese bevolking en staken over naar Engeland.

Nu is het raadsel van de indentieke landmaten in Engeland, Friesland en Groningen opgelost, want vanaf dat ogenblik zijn er nieuwe maten in Engeland in gebruik genomen. De maat 'kroes' en het vierde gedeelte ervan, de 'oord', is vermoedelijk een inheemse maat. Van het Saksische stelsel afgeleid. De Friese maten 'mengel' en 'pint' zouden dan van het stelsel van de Angelen afkomstig kunnen zijn. Tot 1820 werden de maten 'mengel' en 'pint' gebruikt van Zeeland over Amsterdam tot aan Appingedam. De pint is een halfmengel. En deze maat komt nu nog voor in Engeland. De inhoud van het Engelse pint is even kleiner dan die van de oudtijds Friese landen. De Friese streken hadden een even grotere en Engeland een even kleinere pint dan 0,6 liter. Maar mag dat ook na 1000 jaar.

De Engelse quarts is even kleiner dan de Friese mengel (1,14 liter). Maar de oude stad Groninger wijnmaat quarte is nagenoeg even groot als deze Engelse quarts, namelijk 1,08 liter. Frappant of niet.

Of deze maten in Engeland met onze vroegere maten in verbinding staan moet nog worden bewezen. Toch is het vinden van zo'n maat een belevenis, want het geeft aan, dat er tussen de Romeinse tijd en de

late middeleeuwen werkelijk met een vaste maat is gemeten, al was het dan een maat van een overheerser, die toch onze voorvader kan zijn geweest.

M.A. Holtman

VAN DE REDAKTIE

Voor het voorjaarsnummer 1993 is het volgende schema vastgesteld:

uiterste datum inzenden kopy	week 6	8 t/m 14 febr.
doorlezen en eventuele correcties	" 7-8	15 t/m 28 febr.
typen, kopiëren	" 9-10	1 t/m 14 mrt.
verzenden	" 11	15 t/m 21 mrt.

De redactie ontvangt graag artikelen en reacties op artikelen van de lezers. Het redactieadres is: Historische Kring, Oostervalge 12 te Warffum.

STAND VAN ZAKEN M.B.T. BOEK USQUERT

Zoals vorig jaar september al in dit blad bericht werd, is er besloten een boek uit te geven over de voormalige gemeente Usquert.

Er werd een redactiecommissie gevormd die bestaat uit:

J.P.J. Knol, voorzitter

J. Toonstra, secretaris

W. Duinkerken

mw. A.C. van der Werf

J.F.B. Zuidema.

En er werd een (voorlopige) lijst van onderwerpen en auteurs opgesteld, hieronder afgedrukt, opdat u al een indruk van dit boek kunt krijgen.

Wij zullen u in de toekomst op de hoogte blijven houden van de voortgang.

Woord vooraf, etc.

Bewoningsgeschiedenis, dr. P.B. Kooi

Bestuur voor en na 1798 , gemeentewapen, W. Duinkerken

De proosdij van Usquert, W. Duinkerken

Kerk en kerkelijk leven, W. Duinkerken

Gemeentehuis en Berlage, ir. A.Th. Dubbeling

Inpolderingen/Waterstaat, Hunsingo, ?

Holwinde en Ludema, dr. H. Feenstra

Kloosterwiltwerd, H. Hopma Zijlema

Liudger, Kl. Sierksma

Kruisstee/Pater Mijleman, C.G. Reinders

Onderwijs, J.F.B. Zuidema

Gezondheidszorg, artsen, Groene Kruis, J.P.J. Knol

Landbouw, C.G. Reinders

Bedrijfsleven, J.F.B. Zuidema

Socialisme en landarbeidersbeweging in Usquert, L. v. Houten

Molens, W. Huizinga

Monumenten, J.P.J. Knol

Cultuurbeoefening, J. Toonstra/J.F.B. Zuidema

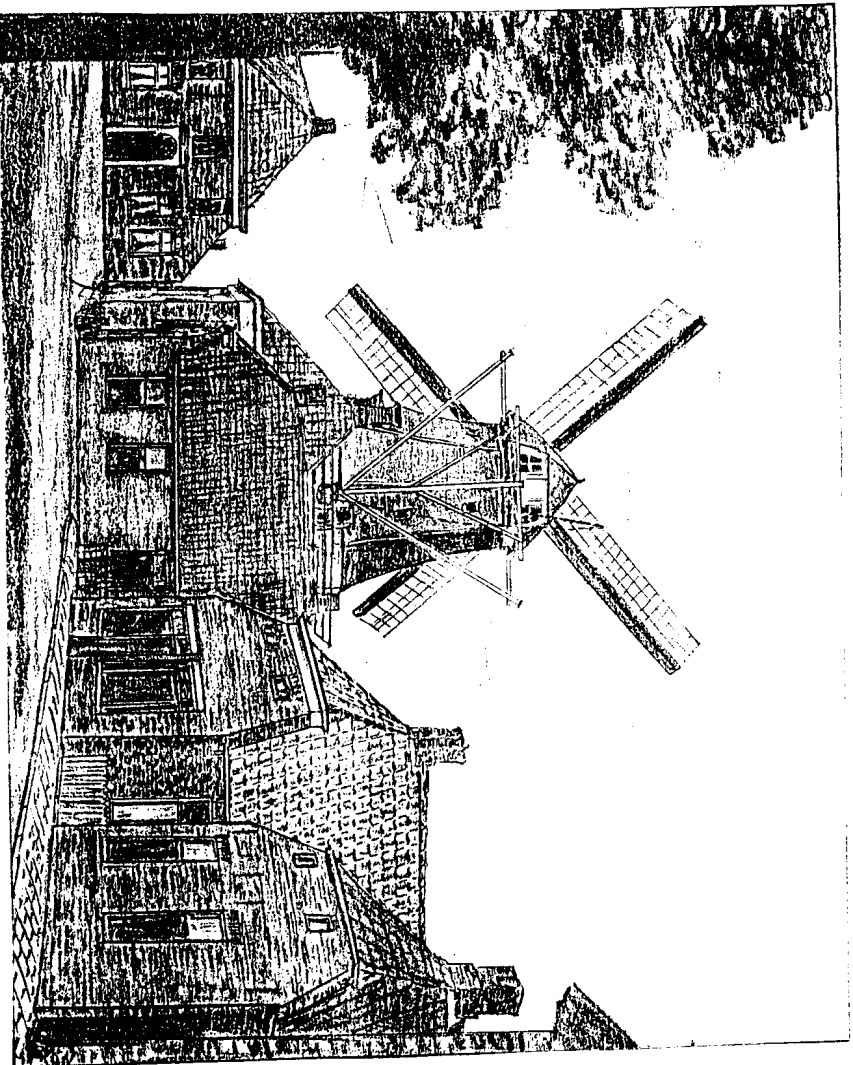
De jaren 1940-1945, J.F.B. Zuidema

Kustvisserij/Noordpolderzijl, mw. A.C. van der Werf

Oude kaarten, ?

Verkeer en verbindingen, J.P.J. Knol/J. Toonstra

Register

Usguert, kruising Raadhuisstraat, Zijlsterweg en
Schoolstraat, omstreeks 1958 door J. T'oonstra